

بازاری از تنوع و زندگی

بازار تبریز به عنوان یکی از مراکز بزرگ و مهم تجاری کشور از نادرترین بناهایی در سطح دنیا است...

بازار تبریز به عنوان یکی از مراکز بزرگ و مهم تجاری کشور از نادرترین بناهایی در سطح دنیا است که با چنین وسعتی به صورت سرپوشیده طراحی شده است. تعدد و تنوع کاربری ها، نحوه سازماندهی فضاها (فضاهای مثبت و منفی)، شبکه معابر داخل بازار و اتصال به شبکه های شهری و غیره از نکات بسیار مهم بازار تبریز به شمار می آیند که همیشه در دوره های مختلف تاریخی و حتی در زمان معاصر نیز با انعطاف پذیری بسیار!!! جوابگوی نیازهای ساختاری و فضایی لازمه یک مرکز تجاری بوده است. کل مجموعه با اقدامات میراث فرهنگی استان و حمایت کسبه و اصناف به مرور زمان مورد مرمت واقع شده است. البته مسائل حفاظتی و نگهداری بنا، به خصوص بعد از بازسازی، چندان شایان توجه نبوده و نیازمند توجه بیشتری است.

بازار کنونی تبریز مربوط به اواخر زندیه (یعنی از زلزله ای که در سال 1193 ه.ق روی داد) و عصر قاجار است و در زمان عباسی میرزا که تبریز، ولیعهد نشین و دارالسلطنه کشور بود، سراها و تیمچه ها و بازارهای تازه ای در این مجموعه احداث شدند.

اما بازار تبریز در دوره های مختلف تاریخی دستخوش تغییرات بسیاری بوده و مخاطرات بسیاری را از سر گذرانده است.

تبریز به علت قرار گرفتن در سر راه شرق و غرب از بدو آبادی و آمدن به صورت یک شهر بزرگ، مرکز مبادله کالاهای بازرگانی کشورهای اروپائی و آسیائی بوده و خود نیز بنا به مقتضیات جغرافیائی محصولات کشاورزی و صنعتی فراوان داشته که به اقصی نقاط دنیای آنروز صادر می گردیده و این معاملات ایجاب می کرده که بازارها و مراکز برای مبادله و فروش کالاهای گوناگون شرقی و غربی داشته باشد. لذا اکثر مؤرخان و جغرافی نویسان و جهانگردان اسلامی و خارجی مطالب جالبی در باره کالاهای و وضع بازرگانی و بازارهای تبریز نوشته اند؛ می توان به خاطرات جهانگرد فرانسوی ژان شاردن اشاره کرد:

« ... تبریز شهر مستعد و بزرگی است. از نظر وسعت و استعداد دومین شهر ایران محسوب می شود. این شهر دارای 15000 خانه، 15000 دکان و مغازه، 250 مسجد، 300 کاروانسرا، 550000 نفر جمعیت دارد. در تبریز عمارات و قصور عالی ندیدیم، لکن بهترین و با شکوه ترین بازارهای آسیا را در این شهر یافتیم. دکان ها و حجره ها از هم مجزا بوده و در کوچه های دالان مانند دراز و پهن و بلند و سرپوشیده به بلندی 5 پا واقع شده اند که مجموعه آنها بازار را تشکیل می دهند و فوق العاده زیبا، خوش منظر و تماشایی است. این بازار قلب شهر را تشکیل می دهد، منازل و خانه ها در خارج بازار ساخته شده اند. انبوه جمعیت و اجناس بازرگانی که در بازار انباشته شده اند بسیار جالب و دیدنی بوده، به طور حیرت آوری ابهت و جلال بازار را نمودار می سازند.»

این بطوطه «Ebne Batute» نویسنده و جهانگرد مراکشی در سفرنامه خود از وفور نعمت و عظمت بازارها به ویژه از بناهای تاریخی همچون عمارت «شنب غازان» و «ارگ علی شاه» به عنوان آثار منحصر به فرد دوره خویش یاد کرده و اذعان دارد که از دیدن بازار تبریز غرق حیرت و تعجب شده است. وی در بازدید از بازار طلا و جواهر که در آن زمان «قیصریه» نام داشته است و در سال 1402 م (805 ه.ق) به فرمان شاه اوزون حسن بنا شده، چنین می نویسد:

«وقتی به بازار جواهریان رفتم، بسکه از انواع جواهرات دیدم، چشمم خیره گشت. غلامان خوشگل با جامه های فاخر، دستمال های ابریشمین به کمر بسته پیش خواجهگان ایستاده بودند و جواهرات را به زنان ترک نشان می دادند. زنان در خرید جواهر بیکدیگر سبقت می جستند»

هم اکنون مرکز فروش طلا و جواهرات در بازار تبریز، بازار «امیر» نام دارد و از راسته طویلی از مغازه ها تشکیل شده است و در ضلع شرقی آن تیمچه امیر یکی از با شکوهترین تیمچه های مجموعه بازار تبریز به قرار دارد. بنای تیمچه را به میرزا محمد خان نظام رنگنه نسبت می دهند که در زمان نائب السلطنه عباس ولیعهد فتحعلی به مقام امیر نظامی رسیده است، یعد از گذشتن از تیمچه امیر وارد حیاط بزرگی با درختان کهن می شویم که بنایی دو طبقه در دورتادور حیاط شکل گرفته اند و شامل کارگاه های جواهر سازیند.

راسته های معروف بازار تبریز عبارتند از: بازارامیر، بازارکفشان، بازار حرمخانه، راسته بازار، یمنی دوز بازار، بازار حلاجان، قیز بستی بازار، بازار کلاهدوزان، دلاله زن بازار، بازار صادقیه، بازار مسگران، بازار حاج محمد حسین، بازار مشیر، بازارچه شتربان، بازار صفی، بازارچه خیابان و بزرگترین گنبد بازار، گنبد تیمچه مظفریه است که هم اکنون یکی از مراکز بزرگ فرش در ایران محسوب می شود.

مادام دروتی اسمیت «Druti Esmit» از مستشرقان معروف فرانسه در سفری که به سال 1340 به تبریز داشته، در کتاب «خاطراتی از شرق» بازار تبریز را چنین توصیف کرده است:

«... سقف بازار با طاق های آجری مرتبی پوشیده شده بود و در فواصل معین دارای روزه های شیشه ای بزرگی هستند که حتی در روزهای ابری نیز فضای تیره داخل بازار را روشن می سازند. همه جا تا چشم کار می کرد، مغازه بود. ما برای تماشا به راه افتادیم. قریب 50 دکان فقط کت و شلوار مردانه و لباس های دیگر و پارچه می فروختند. دهها مغازه کفاشی وجود داشت که روی هر سه دیوار آن ردیف های کفش به اندازه ها و شکل های مختلف آویخته شده بودند علاوه بر این اجناس و لوازم خانه نیز در بازار عرضه می شدند. پتوهای پشمی، زیلوهای زیر ترک، شیرینی، میوه و انداخ ادویه در کیسه های دهان باز هواک بازار را معطر می ساختند...»